บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ลาว คำหอมเป็นนักเขียนเรื่องสั้นชั้นครู ตลอดระยะเวลาที่เขาอยู่ในแวดวงวรรณกรรมมากว่า ๓ ทศวรรษ ถึงแม้จะสร้างสรรค์ผลงานไว้ไม่มาก แต่ผลงานแต่ละเรื่องล้วนมีคุณภาพจนได้รับการกล่าวขานมาถึงทุกวันนี้ โดยเฉพาะรวมเรื่องสั้นชุด ฟ้าบ่กั้นเป็นผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่หลายครั้ง อีกทั้งได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา ลาว คำหอม แสดงทัศนะถึงรวมเรื่องสั้นชุด ฟ้าบ่กั้น ว่า

> ส่วนใหญ่แล้ว ข้าพเจ้าได้เขียนขึ้นมาด้วยความรู้สึกว่าตนเองกำลังเขียนคำร้องทุกข์ โดยตั้งใจจะเสนอภาพความยากไร้ ความเสื่อมโทรมและความล้าหลังของชาวไร่ชาวนา ซึ่งเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ที่มีจำนวนถึงร้อยละแปดสิบห้าของพลเมืองในประเทศ ด้วยเจตนาจะเรียกขานมโนธรรมของชาวเมืองชนชั้นปกครองและนายเงินที่มั่งคั่ง (คำนำ, ๒๕๒๑ : ๒๐)

จากผลงานรวมเรื่องสั้นชุดฟ้าบ่กั้น ทำให้เขาได้รับรางวัลนักเขียนเรื่องสั้นดีเด่นในวาระครบรอบ ๑๐๐ ปี เรื่องสั้นไทย และได้รับการเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ ประจำปี ๒๕๓๕ ดังคำประเมินค่าผลงานของลาว คำหอม ที่ว่า

> คำร้องทุกข์ ที่ถ่ายกรองออกมาเป็นภาษาศิลป์ของลาว คำหอม เปรียบเสมือนคำอุทธรณ์ต่อมโนธรรมและจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อสังคม... เรื่องสั้นของลาว คำหอม มีลีลาเข้มข้นคมคายและมีความงาม ในกลวิธีการบรรยายเรื่องให้สีสันของท้องถิ่น สามารถสร้างตัวละครให้สมจริงและมีชีวิตชีวา....นอกจากนี้ยังมีอารมณ์ขันและวิธีการล้อเลียนชีวิตอย่างมีชั้นเชิง ให้แง่คิดที่เสียดแทงใจ (คำประกาศเกียรติคุณ, ๒๕๓๕ : ๗-๘)

การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมอย่างละเอียด จำเป็นต้องศึกษาภาษาที่นักเขียนเลือกใช้ ทั้งนี้เพราะนักเขียนแต่ละคนมีลีลาการเขียน ที่แสดงออกถึงความคิดและอารมณ์แตกต่างกัน ดังคำกล่าวที่ว่า "นักประพันธ์ในบางครั้งอาจจะไม่ใช้ภาษาที่ใช้กันในชีวิตประจำวัน แต่จะเลือกเฟ้นถ้อยคำสำนวนเพื่อให้เกิดความไพเราะประการหนึ่ง หรือเพื่อแสดงออกซึ่งความนึกคิดและอารมณ์ของตนอีกประการหนึ่ง จึงจำเป็นต้องสร้างสรรค์วรรณกรรมด้วยภาษาที่มีลักษณะและคุณค่าทางสุนทรียะ" (เจตนา นาควัชระ, ๒๕๒๐ : ๒๖) สำหรับผู้อ่าน "จึงจำเป็นต้องใช้ความรู้ความสามารถในทางภาษาและวิจารณญาณพอสมควรจึงจะเข้าใจวรรณกรรมชิ้นนั้นได้" (เจตนา นาควัชระ, ๒๕๒๐ : ๒๖) ดังนั้นการศึกษาการใช้ภาษาของนักเขียนจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการวิจักษ์วรรณกรรม

วรรณกรรมของลาว คำหอม ไม่เพียงแต่มีความโดดเด่นทางด้านความคิดที่ต้องการสื่อถึงปัญหาความยากไร้ของผู้คนในสังคมชนบทเท่านั้น แต่งานเขียนของเขายังมีความโดดเด่นทางด้านการใช้ภาษาที่งดงาม จึงมีนักวิจารณ์หลายคนกล่าวถึงการใช้ภาษาของลาว คำหอม ดังคำวิจารณ์ที่ว่า "ลาว คำหอมเป็นนักเขียนที่ใช้ภาษาสละสลวย เกลี้ยงเกลาจัดว่าเป็นภาษาไทยที่ชวนอ่าน การบรรยายภาพชัดเจนด้วยถ้อยคำธรรมดา แต่เรียบเรียงได้กะทัดรัดและน่าฟัง" (รัญจวน อินทรกำแหง, ๒๕๑๘ : ๒๘)

> ลักษณะเด่นในเชิงภาษาอันเป็นเสน่ห์เฉพาะตัวของลาว คำหอมยังคงปรากฏเปี่ยมอยู่ในนวนิยายเรื่องนี้ ความดีจึงอยู่ที่ภาษาและภาพธรรมชาติชนบทอันงดงาม รวมทั้งโวหารในบทเปรียบเทียบนั้นลาว คำหอม สามารถเลือกสรรถ้อยคำที่มีความหมายเหมาะสมกลมกลืนกับบรรยากาศของเรื่องได้อย่างเหมาะเจาะ (สองขวัญ, ๒๕๓๕ : ๑๒๗)

นอกจากนั้นการใช้ภาษาของลาว คำหอม ยังได้สอดแทรกน้ำเสียงประชดประชันเสียดสีและแฝงนัยตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อต้องการเสนอปัญหาชีวิตของชาวชนบทให้สังคมได้รับรู้ ดังคำกล่าวที่ว่า "เขียดขาคำได้สะท้อนภาพชีวิตที่อดอยากยากแค้นของชาวชนบทได้อย่างชัดเจน....เป็นเรื่องสั้นเสียดสีชะตากรรมของมนุษย์อย่างลุ่มลึกและเจ็บปวด" (ธเนศ เวศร์ภาดา, ม.ป.ท. : ๑๘๘)

ไพฑูรย์ ธัญญา ได้วิจารณ์เรื่องฟ้าบ่กั้นไว้ว่า "เรื่องแทบทุกเรื่องอ่านแล้ว "เจ็บ" เจ็บเพราะน้ำเสียงเย้ยหยัน แดกดัน เสียดสีที่แฝงไว้ในโครงเรื่องบ้าง การเล่าเรื่องบ้าง ตัวละคร และตอนจบเรื่อง แต่ถ้าถามว่าใครเจ็บ ผู้อ่าน ผู้เขียน หรือตัวละคร หรือผู้ร้ายในเรื่อง ผมตอบง่ายๆ และชัดๆ ว่า คนเจ็บ คือ มนุษย์" (ไพฑูรย์ ธัญญา, ๒๕๓๕ : ๑๓๙)

จากคำวิจารณ์ข้างต้นนักวิจารณ์ต่างลงความเห็นว่า ลาว คำหอมเป็นนักเขียนคนหนึ่งที่เลือกใช้ถ้อยคำภาษาอย่างสละสลวยและสอดคล้องกลมกลืนกับเรื่อง และที่สำคัญลาว คำหอมได้สอดแทรกน้ำเสียงเสียดสีและแฝงนัยไว้ในวรรณกรรมของตนเสมอๆ ผู้วิจัยคิดว่ากลวิธีการเขียนเชิงเสียดสีน่าจะเป็นลักษณะเด่นซึ่งเป็นลีลาเฉพาะตัวของผู้เขียน

ส่วนการศึกษาวิเคราะห์ผลงานของลาว คำหอม ได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้อย่างกว้างๆ ได้แก่ "การศึกษาเรื่องสั้นไทยที่เสนอปัญหาสังคมชนบทอีสาน ๒๕๐๑-๒๕๒๕" ของกาญจนา ประสงค์เงิน เป็นงานวิจัยตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิจัยไว้เมื่อปี ๒๕๒๗ เสนอการวิเคราะห์ด้านเนื้อเรื่องและกลวิธีในการเขียน ซึ่งเป็นงานวิจัยที่รวบรวมเรื่องสั้นของนักเขียนหลายๆ คนที่เสนอปัญหาสังคมชนบทอีสาน

"เรื่องสั้นแนวสัญลักษณ์ของไทย พ.ศ.๒๕๐๐-๒๕๓๐" ของสุปาณี มณฑานุช เป็นงานวิจัยตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งวิจัยไว้เมื่อปี ๒๕๓๓ เสนอการวิเคราะห์เรื่องสั้นแนวสัญลักษณ์ของนักเขียนหลายๆ คน รวมทั้งเรื่องสั้นแนวสัญลักษณ์บางเรื่องของลาว คำหอม นอกจากนั้นยังมีบทวิจารณ์เรื่อง "เขียดขาคำ" ใน "ดินสอขอเขียน" ของ ธเนศ เวศร์ภาดา ซึ่งเป็นบทวิจารณ์ที่เน้นการใช้ภาษาของลาว คำหอม แต่เป็นบทวิจารณ์ที่ใช้ตัวอย่างเรื่องสั้นเพียงเรื่องเดียว ยังไม่มีผู้ใดศึกษาผลงานทั้งหมดของลาว คำหอม

ในวรรณกรรมของลาว คำหอมนั้น ผู้เขียนได้นำกลวิธีเขียนเชิงเสียดสีมาใช้ได้อย่างกลมกลืนและมีเอกภาพ บางครั้งผู้เขียนใช้การประชดประชัน หรือในบางครั้งใช้การเสียดสีอย่างตรงไปตรงมา หรือในบางครั้งใช้การแฝงนัยที่ขัดแย้งหรือตรงกันข้ามกับความเป็นจริง ทั้ง ๓ แบบนี้เป็นกลวิธีการเขียนเพื่อนำไปสู่ลีลาเสียดสีที่สมบูรณ์ชัดเจน

ในงานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาลีลาที่เป็นลักษณะเด่นเฉพาะของลาว คำหอมคือ การเขียนเชิงเสียดสี เพื่อชี้ให้เห็นว่าลีลาเสียดสีในวรรณกรรมของลาว คำหอม ทั้งในด้านกลวิธีทางภาษาและองค์ประกอบวรรณกรรม สามารถสร้างอารมณ์สะเทือนใจให้แก่ผู้อ่าน อันจะเชื่อมโยงไปสู่การตีความสารสำคัญของเรื่องได้อย่างละเอียดและชัดเจนยิ่งขึ้น

จุดมุ่งหมายในการวิจัย

เพื่อศึกษาลักษณะเด่นในวรรณกรรมของลาว คำหอม คือ การใช้ลีลาเสียดสีในการสื่อความคิด

สมมุติฐานในการวิจัย

ลาว คำหอม มีลีลาที่โดดเด่นในการเสียดสี เพื่อสื่อความคิดด้วยภาษาและองค์ประกอบทางวรรณกรรม

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ลีลาในงานวิจัยฉบับนี้ใช้ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า "Style" หมายถึง ท่วงทำนองในการแต่งและเป็นลักษณะเฉพาะของผู้แต่งแต่ละคน (กุหลาบ มัลลิกะมาส, ๒๕๓๕ : ๑๘๒) ได้แก่ การสรรคำ การสร้างประโยค การใช้ภาพพจน์ การดำเนินเรื่อง การบรรยายและพรรณนาความ และการใช้มุมมองในการเล่าเรื่อง (เจือ สตะเวทิน, ๒๕๑๘ : ๗๑)

การเสียดสี (Satire) หมายถึง ศิลปะการเขียนที่ใช้กลวิธี (Technique) ทำเรื่องสำคัญให้กลายเป็นเรื่องขบขันเพื่อเสียดสี ล้อเลียนความเขลาหรือความไม่ถูกต้องของมนุษย์และสังคม (พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม : ภาพพจน์ โวหารและกลการประพันธ์, ๒๕๓๙ : ๑๘๗)

การประชดประชัน (Sarcasm) หมายถึง คำพูดกระทบกระเทียบ เสียดแทง ที่บุคคลหนึ่งกล่าวต่ออีกบุคคลหนึ่งหรือเกี่ยวกับบุคคลนั้น โดยไม่จำเป็นต้องเป็นการแฝงนัย (Irony) (พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม : ภาพพจน์ โวหารและกลการประพันธ์, ๒๕๓๙ : ๑๘๗)

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การแฝงนัย (Irony) หมายถึง การขัดกันระหว่างความเป็นจริงกับสิ่งที่ปรากฏให้เห็น (พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม : ภาพพจน์ โวหารและกลการประพันธ์, ๒๕๓๙ : ๑๒๘)

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากเรื่องสั้นและบทความของลาว คำหอม ที่ได้ตีพิมพ์รวมเล่มแล้ว ดังนี้ คือ

๑.ฟ้าบ่กั้น (รวมเรื่องสั้น) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑๑ พ.ศ.๒๕๓๙

คนพันธุ์ (พ.ศ.๒๕๐๑)

นักกานเมือง (พ.ศ.๒๕๐๑)

เขียดขาคำ (พ.ศ.๒๕๐๑)

คนหมู (พ.ศ.๒๕๐๑)

หมอเถื่อน (พ.ศ.๒๕๐๑)

ชาวไร่เบี้ย (พ.ศ.๒๕๐๑)

ชาวนาและนายห้าง (พ.ศ.๒๕๐๑)

ไพร่ฟ้า (พ.ศ.๒๕๐๑)

กระดานไฟ (พ.ศ.๒๕๐๒)

ฟ้าโปรด (พ.ศ.๒๕๐๓)

สวรรยา (พ.ศ.๒๕๐๕)

อุบัติโหด (พ.ศ.๒๕๑๒)

แขมคำ (พ.ศ.๒๕๑๒)

ป้าย (พ.ศ.๒๕๑๓)

ยมทูต (พ.ศ.๒๕๑๓)

เป-โต (พ.ศ.๒๕๑๔)

อีกไม่นานเธอจะรู้ (พ.ศ.๒๕๑๗)

๒.กำแพงลม (ทรรศนะว่าด้วยเมืองและชนบท) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ.๒๕๓๕

แฮปปี้เบิร์ธเดย์คุณตา (พ.ศ.๒๕๑๔)

สวรรค์ยังอยู่ (พ.ศ.๒๕๑๔)

กังวานไพร (พ.ศ.๒๕๑๔)

เสือโต๊ะ (พ.ศ.๒๕๑๕)

พลเมืองดี (พ.ศ.๒๕๑๕)

นาทีระทึกใจ (พ.ศ.๒๕๑๕)

พ่อค้าแตงโม (พ.ศ.๒๕๑๕)

เลี้ยงรุ่น (พ.ศ.๒๕๑๕)

จิตเภท (พ.ศ.๒๕๑๕)

เจ้าบุญแจก (พ.ศ.๒๕๑๖)

ข่าวจากปลายนา (พ.ศ.๒๕๑๖)

โอ้...วัฒนธรรม (พ.ศ.๒๕๑๖)

ฟันผมหาย (พ.ศ.๒๕๑๖)

นกป่าในบ้านไร่ (พ.ศ.๒๕๒๘)

ความหลังความหลง (พ.ศ.๒๕๒๙)

หุ้นส่วนเจ้าชีวิต (พ.ศ.๒๕๓๐)

คนละงานเดียวกัน (พ.ศ.๒๕๓๑)

๓.ลมแล้ง (นิทานชาวบ้านเรื่องสั้นๆ) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๔๐

นิทานชาวบ้าน (พ.ศ.๒๕๒๔)

ร้านค้า (พ.ศ.๒๕๒๔)

ทิดมาไม่โง่ (พ.ศ.๒๕๒๔)

หลวงพ่อบุ่งเตย (พ.ศ.๒๕๒๔)

คดีตามควาย (พ.ศ.๒๕๒๔)

ควายเขาแดง (พ.ศ.๒๕๒๔)

ผู้กองแสนดี (พ.ศ.๒๕๒๔)

มือกายสิทธิ์กับตีนปีศาจ (พ.ศ.๒๕๒๔)

สามชายชวย (พ.ศ.๒๕๒๔)

กางเกงตัวใหม่ (พ.ศ.๒๕๒๔)

เนินตะแบก (พ.ศ.๒๕๒๔)

"คุณนาย" ของหมู่บ้าน (พ.ศ.๒๕๒๕)

กลับบ้านเถอะเหลือง (พ.ศ. ๒๕๒๕)

ลมแล้ง (พ.ศ.๒๕๒๕)

๔.ประเวณี (เรื่องสั้นภาคภาษาไทยและภาคภาษาอังกฤษในเล่มเดียวกัน) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ.๒๕๓๙

วิธีดำเนินการวิจัย

๑.กำหนดโครงร่างการวิจัย

๒.รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลีลาเสียดสีในวรรณกรรมของลาว คำหอม

๓.วิเคราะห์ข้อมูล

๔.สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.ทำให้เข้าใจสีลาการเขียนเสียดสีของลาว คำหอม อันเป็นลักษณะเด่นที่ช่วยสะท้อนความคิดได้อย่างชัดเจน

๒.เป็นแนวทางในการศึกษาลีลาการเขียนของนักเขียนคนอื่น ๆ ต่อไป